

ФАРІОН Ірина Дмитрівна

ГУМАНІТАРИСТИКА – ПРОСТІР ВИРІШАЛЬНОЇ БОРОТЬБИ ЗА СВІТ УКРАЇНСТВА

Iryna FARION

**HUMANITIES A SPACE FOR A DECISIVE STRUGGLE
FOR THE WORLD OF UKRAINIANNES**

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2025.02.007>

УДК 82.091:316.277

**“Мова – ...не тільки найкраща, але і найпевніша ознака, за якою ми пізнаємо народ; і разом з тим єдина, незмінна нічим і безсумнівна умова існування народу – це єдність мови”
(Олександр ПОТЕБНЯ) [4, с. 56]**

Класичною є теза: навчання без виховання – це меч у руках божевільного. Гуманітарні дисципліни – це закладання основ світогляду і його цілісне формування задля власної реалізації в межах роду-нації і дому-держави. Це високоточний інструмент у самопізнанні і в осягненні народу-культури, серед яких подаровано життя. Це виховання національно свідомої і сильної особистості. Багатостолітня колонізація українців призвела до безпрецедентних мутацій у їхній свідомості та підсвідомості, і то передусім через чужий сенс гуманітаристики: мови, літератури, історії, філософії, культури та ін. Вкрай необхідна розколонізація гуманітарного простору України, що не просто отруєний імперським дискурсом, але наповнений його важкими наслідками: самовідчуженням і самоприниженням, що відомі як комплекс малоросійства (пораженство, меншовартість, чи провінціалізм, «кочубеївщина» (зрада), безпам'ятство і мовне відступництво). *«Не визволимося політично, поки не визволимося духово»*, – це сказано майже сто років тому в часи наших національно-визвольних змагань [1, с. 283].

Наголошу на трьох основних китах нашої гуманітаристики як свободи чи рабства: історія, мова, література.

1. Деколонізація історичної свідомості (за Є. Маланюком – це *«заник історичної пам'яті»* [3, с. 21]. Це першорядне завдання науковців та політиків водночас: науковців через суспільно-історичні дослідження, політиків та юристів – через написання та ухвалення відповідних законів. Як цього досягнути: а) оцінка історичних фактів із власної національно-державницької позиції, а не крізь чужі імперські окуляри (*«рабська залежність від чужих ідеологій, та сама нездатність подивитися на речі не через чужі шкла...»*) [2, с. 33], міти, стереотипи чи власну недорослість і неготовність бути самостійним, що слушно і вбивчо названо *«національним гермафродитизмом»* [Там само, с. 14]; б) максимальна відкритість архівів без огляду на їхню давність / недавність, позаяк історична правда і відповідальність поколінь понад часоплином; в) кардинальна і послідовна зміна освітньої історичної парадигми, що блискуче започаткована і напрацьована за наше, попри все,

знаменне двадцятиліття, проте системно НЕ запроваджена як єдина програма з історії України по всій державі.

Натомість, що реально маємо в чиновницько-освітньому просторі? Саме після історичного Майдану 2013-14 років із розпорядження післямайданівського міністра освіти С. Квіта історія України стає необов'язковим предметом (відповідно до наказу №1392 від 25.11.2014 року з такою промовистою назвою «Про визнання таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 09.07.2009 №642», у якому йшлося про обов'язковість викладання у негуманітарних вишах української мови, історії України, культури). Для цього навіть вигадано безглузде обґрунтування: новоухвалений Верховною Радою VII скликання Закон «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII, в якому начебто *не прописано нормативних гуманітарних дисциплін*. Нагадаю, що як депутат Верховної Ради VII скликання і голова підкомітету з вищої освіти, я намагалася завести у закон обов'язковість гуманітарного складника у всіх вишах: історії України, української мови, етнографії. Комітет проголосував проти. Правку (пропозицію) навіть не було внесено до законопроекту.

Наступним кроком у нейтралізації історичної свідомості українців, що несподівано спалахнула на Майдані 2014 року і щоб знову, не дай Боже, не зайнялася, – стала ідея злиття у старшій середній школі курсу історії України зі всесвітньою історією. Відповідно до Рішення Колегії МОН від 22 липня 2017 року (протокол № 5/3-2) загальноосвітнім навчальним закладам у 10-11 класах дозволено (за бажанням) у 2017-2018 навчальному році викладати інтегрований курс «Історія України в контексті всесвітньої історії». Забрано предмет історія України у 5 класі і замінено загальним вступ до історії. І тут, як мовиться, коментарі зайві.

2. Деколонізація мовної свідомості, заяк мова – це батьківщина і влада. Зasadничими тезами в оживленні мовної свідомості мають стати аксіоми: а) єдина українська мова задля неподільної, соборної і незалежної держави; б) для мов-окупанток (російської, польської, угорської, румунської) на наших теренах місце лише в суботніх або недільних школах (нагадаю, що відповідно до соціологічних опитувань від 10.04.2018 в Україні проживає 92% українців, 5,5% – як найчисленнішої окупаційної групи – росіян і лише 2,5% нацменшин); в) питання державного статусу

української мови не доводять, а неспинно втілюють у життя, долаючи уневажнення мови через жорсткі закони, навчальні програми та максимальну фінансову підтримку.

Натомість, що насправді маємо? Ухвалення закону «Про освіту» 2017 року зі скандальною 7 мовною статтею, що надає максимальні права для *навчання* (а не *вивчення*) мовами нацменшин і створює у системі освіти на державні кошти сепаратистські вогнища по всій країні: від Закарпаття через угорську мову, на Галичині через польську мову, на Буковині через румунську мову і по всій Україні через російську – мову московсько-української війни, що триває вже четвертий рік і забрала життя 11 тисяч українців. Попри позитивне скасування 28 лютого 2018 року у Конституційному Суді абсолютно промосковського мовного закону «Про засади державної мовної політики» (2012 р.), є велика загроза ухвалення адекватного заміни цього закону – прокладного законопроекту «**Про забезпечення функціонування української мови як державної**» 5670д з промовистою статтею 1, пунктом 2, що взяті зі статті 6 горезвісного закону Ківалова-Колесніченка: «*Статус української мови як єдиної державної мови не може бути підставою для заперечення мовних прав і потреб осіб, що належать до національних меншин*» (себто повне утвердження мов національних меншин у супротиві до державної мови, що для окупації названа у статті «єдиною державною мовою»). Проте антиукраїнськомовність цього закону даною засадничою статтею не обмежена: у понад 20-х статтях із 59-х допустимо, поряд із державною, вживати «інші мови», а у 5-х статтях прописано використовувати «мови національних меншин». Понад то, в освітній 17 статті, що відкриває дорогу для навчання мовами нацменшин по всій освітній вертикалі, виписано постійне покликання на закони «Про національні меншини в Україні», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту» замість того, щоб творити україноцентричний закон і тоді до цього новоствореного закону достосовувати інші. *Себто цей закон не писаний для української мови, а для нейтралізації державної мови через підвищення статусу мов нацменшин*. Понад то, законопроект 5670д заводить у наш простір соціолінгвальний термін гібридного змісту «*мова, прийнятна для сторін*» із поширенням цієї гібридності на органи правопорядку (ст.13, п.2), обслуговування споживачів (ст. 26, п.2), медицину (ст. 29,

п.2), транспорт (ст. 32, п.3). Цікаво, як цей припис можна здійснити? Чи є щось подібне в Німеччині, у Польщі, Англії, Чехії та ін.?

3. «Літературне невільництво» – символ колонізованої свідомості: *«Наша література є хвора. Нас довго годували своїми зіллями різні, часом великі, але все ж провінціальні знахарі з Москви та Ленінграду і, замість вилікувати, викривили нашу психіку. Російське письменство з його культом безволля і хаосу не дає в нас стверднути старому варязькому первневі, довкола якого скристалізувалася б сильна й відпорна на всякі чужі впливи душа нації»* [1, с. 282-283]. І то більше: в часи колонізації відбулася повна переорієнтація українців на російську літературну класику, яку від 1991 року у школах викладають під кодовою назвою *зарубіжна література*. Література – це моделі життя і естетичний кодекс нації. Чужий естетичний кодекс – це гірше, ніж чужа Конституція, бо він зі сфери королеви людського буття – почуттів, що не просто є загальнолюдським емоційним виявом, а вписані *«в культурну спільноту нації»* [1, с. 266]. Про згубність московської літератури для українців показово висловився росіянин за національністю, але українець за культурою, Микола Фітільов (Хвильовий): *«Велика російська література є перш за все (здається, так її характеризує і Брандес) література песимістична, певніше пасивно-песимістична. Російський пасивний песимізм виховував кадри «лішніх людей», попросту кажучи, паразитів, «мечтателів», людей без «определьонних занять», нитиків, сіреньких людей...»* [5, с. 601].

Проте Міносвіти не зупиняється у своїй війні з національно зорієнтованою літературою: 2017 року політичні чиновники виступили з ідеєю злиття зарубіжної літератури з українською, чого, на щастя, через протести педагогічної спільноти не сталося (те, що зарубіжна фактично підмінена російською – очевидно). Натомість із української літератури поступово, але системно вилучено вивчення знаменитих класичних творів про Голодомор Уласа Самчука «Марія», Василя Барки «Жовтий князь»; драматичну поему Лесі Українки про дикий московсько-азійський побут та малоросійське пристосування «Бояриня»; соціально-психологічний та інтелектуальний роман Івана Франка «Перехресні стежки»; знаковий вірш Тараса Шевченка «Мені однаково...», творчість Василя Стефаника, Марка Вовчка; сучасна патріотична поезія подана через

непоказові твори М. Вороного, М. Рильського, М. Зерова, Є. Маланюка та ін. З оглядової літератури щез перший епічний знаменитий антисталінський та антирадянський твір Івана Багряного «Сад Гетсиманський». Як підсумок (зокрема через ЗНО) українських класиків і символів України – Лесю Українку зредуковано лише до двох творів («Contra spem spergo», «Лісова пісня»), Івана Франка – до трьох («Гімн», «Мойсей», «Чого являєшся мені у сні?»), Т. Шевченка – до шістьох («Катерина», «Гайдамаки». «Сон», 1844, «І мертвим, і живим...», «Заповіт»). Хіба це не спланована і системна хода проти творення свідомої української нації в часи лібералізму та космополітизму, якими ми вже вдосталь наситились через кров'ю насаджувані тоталітаризм та інтернаціоналізм?

Художня література як синтезований вияв нашої культури – найпоказовіший спосіб маніфестації своєї національної самобутності у світі. Про це свідчить виняткова поважність Нобелівської премії у цій царині. Постає запитання: чому цей надважливий націєцентричний і світоглядний предмет читають переважно лише на філологічно зорієнтованих факультетах? Література – це в останню чергу філологія. Передусім – **це доля народу в художніх образах та історичних і сучасних сюжетах.**

Отже, історична та мовно-літературна свідомість – це фундамент гуманітарного світогляду, що закладається з початкової освіти і має вирішальний вплив на подальше світоглядове формування людини – носія національно-культурних чи нігілістично-споживачьких цінностей. Сучасна система освіти України через зазначені дисципліни системно і цілеспрямовано працює на знищення та розмивання національного стрижня світогляду українства і формує космополітичну, прагматичну і безлику істоту поза власним народом та Батьківщиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Донцов Д. Росія чи Європа? *Літературна есеїстика*. Дрогобич: Відродження, 2010. С. 265-283.
2. Донцов Д. Модерне москвофільство. Київ: Вид-во ПАТ «Українська прес-група», 2014.
3. Маланюк Є. Малоросійство. Нариси з історії нашої культури. Київ: Вид-во ПАТ «Українська прес-група», 2013.
4. Потебня О. Мова, національність, денаціоналізація: статті і фрагменти; упорядник і вст. ст. Юрія Шевельова. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія наук у США, 1992. 155 с.
5. Хвильовий М. Україна чи Малоросія: Твори у двох томах. Т. 2. Київ: Дніпро, 1991. С. 576-621.

REFERENCES

1. Dontsov, D. (2010). *Rosiyа chy Yevropa? Literaturna eseyistyka* [Russia or Europe? Literature esseyism]. Drohobych: Vidrodzhennya. P. 265-283 [in Ukrainian].
2. Dontsov, D. (2014). *Moderne moskvofil'stvo* [Modern Muscovite]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Malaniuk, Ye. (2013). *Malorosiystvo. Narysy z istoriyi nashoy kul'tury* [Little Russian. Essays on the history our culture]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Potebnya, O. (1992). *Mova, national'nist', denatsionalizatsiya: statyi i frahmenty*; compiler Yuriy Shevel'ov [Language, nationality, denationalization: articles and fragment; compiler Yuriy Sheveliov]. New-York: Ukrainian Free Academy of Sciences in the United States. 155 p. [in Ukrainian].
5. Khvylyovyy, M. (1991). *Ukrayina chy Malorosiya? : tvory v dvokh tomakh* [Ukraine or Little Russia? Works in two volumes]. Kyiv: Dnipro. Volume 2. P. 576-621 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

ФАРІОН Ірина Дмитрівна.**Гуманітаристика – простір вирішальної боротьби за світ українства.**

У статті-есеї світоглядно упропорено україноцентричну позицію щодо визначальної значущості гуманітарних дисциплін для формування в дітей і молоді національного світогляду в межах етноментальних роду-нації та дому-держави. Аргументовано засадничий постулат про те, що для виховання національно свідомої і сильної особистості українця-патріота необхідна розколонізація гуманітарного простору України, тому що багатостолітня бездержавність призвела до безпрецедентних мутацій як в усвідомленому повсякденні народу, так і в підсвідомих персональних пластах-кайданах людського існування: страху і відчаю, самовідчуження і самоприниження, малоросійськості і меншовартості, безпам'яття і «кочубейщини» (зрадництва), котрі й сьогодні буденно оприявнюють мовне відступництво і мовленнєве покалічення. Розглянуто три основних кити гуманітаристики: історія, мова, література. Цілком слушно стверджується, що найголовнішим завданням системи національної освіти є деколонізація історичної свідомості шляхом: а) зліквідування чужих імперських окулярів і винищення «національного гермафродитизму»; б) утвердження історичної правди, якою б гіркою вона не була, та відповідальність за неї всіх разом і кожного окремо; в) обов'язкового викладання предмета/дисципліни «Історія України» у закладах середньої/вищої освіти. Неспростовно обґрунтовується, що ще одне із надважливих завдань полягає в депоневолуванні мовної свідомості громадян, де в цій справі аксіомами для діяння мають стати: 1) єдина українська мова як державна і загальносуспільна водночас; 2) для мов-окупанток – лише суботні або недільні школи; 3) системне (правове, фінансове, ідеологічне тощо) посилення державного статусу української мови. Водночас стверджується, що «літературна невільність» найяскравіше символізує колонізований стан свідомості етнічних українців сьогодні; насправді українська художня література – це синтетичний вияв нашої культури, найпоказовіший спосіб маніфестації своєї національної самобутності у світі,

зрештою це доля народу в художніх образах та історичних і сучасних сюжетах.

Ключові слова: Україна, держава, національна свідомість, виховання, гуманітарний простір, свобода, рабство, деколонізація, історія, мова, художня література, культура, система національної освіти, світогляд українства.

ANNOTATION

Iryna FARION.**Humanities a space for a decisive struggle for the world of Ukrainiannes.**

The article-essay ideologically explains the Ukrainian-centric position regarding the decisive importance of *humanitarian disciplines* for the formation of a *national worldview* in children and youth within the ethno-mental family-nation and home-state. The fundamental postulate is argued that in order to e d u c a t e a nationally conscious and strong personality of a Ukrainian patriot, the *decolonization of the humanitarian space of Ukraine* is necessary, because centuries-old statelessness has led to unprecedented mutations both in the conscious everyday life of the people and in the subconscious personal layers-shackles of human existence: fear and despair, self-alienation and self-humiliation, Little Russianness and inferiority, forgetfulness and “nomadism” (betrayal), which even today routinely manifest linguistic apostasy and speech mutilation. *Three main areas of humanities* are considered: history, language, literature. It is quite rightly stated that the most important task of the national education system is the *decolonization of historical consciousness* by: a) eliminating foreign imperial spectacles and eradicating “national hermaphroditism”; b) affirming historical truth, no matter how bitter it may be, and the responsibility for it of all together and each individually; c) mandatory teaching of the subject/discipline “History of Ukraine” in secondary/higher education institutions. It is irrefutably substantiated that another of the most important tasks is the *de-enslavement of the linguistic consciousness of citizens*, where in this matter the axioms for action should be: 1) a single Ukrainian language as both state and general public at the same time; 2) for the languages of the occupiers – only Saturday or Sunday schools; 3) systemic (legal, financial, ideological, etc.) strengthening of the state status of the Ukrainian language). At the same time, it is argued that “literary unfreedom” most vividly symbolizes the colonized state of consciousness of ethnic Ukrainians today; in fact, Ukrainian fiction is a synthetic expression of our culture, the most indicative way of manifesting its national identity in the world, after all, it is the fate of the people in artistic images and historical and contemporary plots.

Keywords: Ukraine, state, national consciousness, education, humanitarian space, freedom, slavery, decolonization, history, language, fiction, culture, national education system, Ukrainian worldview.

Рецензенти:**д.психол.н., проф. Сергій БОЛТІВЕЦЬ,
д.філол.н., акад. Юрій КУЗНЕЦОВ.****Надійшла до редакції 24.06.2024.****Підписана до друку 27.12.2024.**

Бібліографічний опис для цитування:

Фаріон І.Д. Гуманітаристика – простір вирішальної боротьби за світ українства.

Психологія і суспільство. 2025. № 2. С. 7-10. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2025.02.007>